

НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ФАКТЧЕКІНГУ В АМЕРИКАНСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛІ TRAINING STUDENTS IN FACT CHECKING IN AMERICAN SECONDARY AND HIGH SCHOOLS

Як констатовано в публікації, сьогодні спостерігається інфодемія, що проявляється в перевантаженні людей інформацією, у тому числі неправдивою й оманливою, у цифровому та фізичному середовищах, а це ускладнює визначення її достовірності. Тому актуальною потребою сьогодення є формування у здобувачів освіти вмінь здійснювати процедуру фактчекінгу. З'ясовано, що окреслена проблема тільки недавно стало об'єктом наукових розвідок вітчизняних освітян, однак у розвинених країнах світу, зокрема у США, накопичено цінні теоретичні та практичні доробки в цій галузі. Мета статті – розкрити суть фактчекінгу, проаналізувати й узагальнити наукові доробки щодо навчання здобувачів освіти здійснювати цю процедуру в американській середній та вищій школі.

У статті визначено, що фактчекінг – це процес перевірки достовірності інформації. Як доведено американськими вченими, його здійснення вимагає не «вертикального аналізу», що було актуально для аналогової епохи, а «бокового аналізу» тексту з використанням «професійних фактчекерів». Такий аналіз вимагає від читача одночасного відкриття декількох вкладок браузера й зіставлення наведеної там інформації. Також запропоновано алгоритм, відповідно до якого суб'єктам навчання в американських закладах освіти рекомендується здійснювати процедуру фактчекінгу за такими кроками: 1) «шукати надійні джерела»; 2) «знайти оригінал»; 3) «дослідити джерело»; 4) «повернутися назад»; 5) «перевірити свої емоції» (Дж. Е. Бродскі). В американських здобувачів освіти також формують вміння перевірки істинності обраної медіа-інформації на основі використання тесту CRAAP. У дослідженні визначено, що вченими й педагогами-практиками в США накопичено цінні теоретичні та практичні доробки з окресленої проблеми, які доцільно творчо використовувати у вітчизняному освітньому просторі.

Ключові слова: здобувачі освіти, фактчекінг, США, середня школа, вища школа.

As stated in the publication, today there is an infodemic, which manifests itself in overloading people with information, including false and misleading information, in digital and physical environments, which makes it difficult to determine its authenticity. That's why today's urgent need is the formation of the skills of fact-checking when teaching students. It was found that the problem under consideration only recently became the object of scientific research by domestic educators, however, in the developed countries of the world, in particular in the USA, valuable theoretical and practical developments in this field have already been accumulated. The purpose of the article is to reveal the essence of fact-checking, analyze and summarize scientific developments which concern the training of students to carry out this procedure in American secondary and higher education.

The article states that fact-checking is a process of verifying the reliability of information. As proved by American scientists, its implementation does not require "vertical analysis", which was relevant or the analog era, but it requires "lateral analysis" of the text using "professional fact-takers". Such an analysis makes the reader simultaneously open several browser tabs and compare the information provided there. An algorithm is also proposed, according to which students of American educational institutions are recommended to carry out the fact-checking procedure in the following steps: 1) "search for reliable sources"; 2) "find the original"; 3) "investigate the source"; 4) "turn back"; 5) "check their emotions" (J. E. Brodsky). American students are also trained in the ability to verify the truth of selected media information based on the use of the CRAAP test.

It is determined that scientists and practicing teachers in the USA have accumulated valuable theoretical, educational and practical developments on the outlined problem, which should be creatively used in the domestic educational environment.

Key words: students, fact-checking, the USA, secondary school, high school.

УДК 070:37

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.2.15>

Ткачов С.І.,

док. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
та психології
Харківської державної академії
фізичної культури

Ткачова Н.О.,

док. пед. наук, професор,
професор кафедри освітнології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Ткачов А.С.,

док. пед. наук, доцент,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні кожна особистість існує не тільки у фізичній, але й у віртуальній реальності, вплив якої на всі сфери життя постійно зростає. Інноваційні цифрові технології спричинили делокалізацію публічного простору, а як наслідок – активізували суттєві зрушення в просторово-часових параметрах сприйняття людьми навколишнього світу та способів накопичення ними персонального досвіду.

Одним із наслідків переміщення центру активності представників багатьох професій у дигітальну зону стала поява принципово нових видів медіа, які повністю змінили уявлення членів суспільства про види медійних засобів та взагалі про

способи комунікації. Більш того, процес життєвої навігації особистості теж набув сьогодні ознак медіареальності. Як відзначає М. Хансен, закодована в цифровій базі даних сучасна реальність може бути відтворена в різній формі, зокрема звукового файлу, відеокліпу, статичного образу або в імерсивному форматі, коли одночасно задіяно декілька каналів сприйняття інформації людиною, даючи їй змогу створювати ефект присутності в тривимірному інтерактивному світі. Чим більше медіа втрачає свою матеріальну специфіку, тим більше набуває значущості як інстанції відбору та створення інформації [3, с. 22]. За Н. Луманном, саме завдяки медіа людина

отримує інформацію про суспільство та взагалі про навколишній світ [5, с. 1].

Проте у зв'язку із збільшенням обсягу інформації людям стає дедалі складніше орієнтуватися в її змісті, виокремлювати й переробляти достовірні відомості. У свою чергу, це спричиняє появу різних ризиків і небезпек у роботі з інформаційними медійними ресурсами, адже їх можна використовувати і з соціально корисними цілями, і для маніпулювання свідомістю та поведінкою членів суспільства. Причому проблема дезінформації набула в останній час такої гостроти, що в 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила інфодемію, що проявляється в переважанні людей інформацією, у тому числі неправдивою й оманливою, у цифровому та фізичному середовищах, а це, своєю чергою, провокує порушення прав людей, руйнування їхньої згуртованості в суспільстві та взагалі може загрожувати перспективам розвитку демократії [7]. З урахуванням злободенності зазначеної проблеми в червні 2022 р. у Новому Лісабонському університеті було проведено важливий захід міжнародного рівня «ICDF22 – International Congress On Disinformation And Fact-Checking (Empowering students, media and educational professionals)» («МКДФ – Міжнародний конгрес з дезінформації та фактчекінгу. Розширення можливостей студентів, медіа та освітян».

У зв'язку з вищевикладеним актуальною потребою сьогодення є формування у здобувачів освіти здатності добре орієнтуватися в інформаційному й медійному просторі, здійснювати верифікацію новинного контенту, не піддаватися впливу токсичних медіа. Тому в останні роки зазначена проблема стає об'єктом досліджень багатьох науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як встановлено в дослідженні, теоретичні основи медіаосвіти й фактчекінгу як її окремого аспекту висвітлено в дослідженнях О. Волошенюк, В. Іванова, А. Кузьмінського, Л. Кульчинської, Р. Почепцова та ін. Аналіз методів і форм формування критичного мислення молоді здійснено Г. Гандзілевською, Т. Олійник, О. Пометун М. Починковою та ін. Питання підготовки здобувачів освіти до перевірки істинності фактів та здійснення протидії дезінформації розкрито в працях Т. Нігрена, М. Гуат, Д. Фрау-Мейгс та ін. Проблеми гібридної війни та інформаційної безпеки присвячені наукові доробки В. Жадька, О. Клименка, П. Куляса, О. Марків та ін. Шляхи формування у здобувачів освіти навичок фактчекінгу обґрунтовано в дослідженнях Дж. Е. Бродські, П. Дж. Брукс, Д. Скімека, П. Галаті, М. Бетсона, Р. Гроссо, В. Міллера, М. Колфілда, Д. Скімека та ін. Окремі аспекти порушеної проблеми розкрито в авторських працях [8; 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як визначено в процесі наукового пошуку, вітчизняний фактчекінг як вид

журналістики розслідувань в останні роки в Україні активно розвивається, але зазначене поняття у вітчизняній педагогічній літературі почали використовувати тільки недавно. Також з'ясовано, що в різних країнах накопичено цінні теоретичні та практичні доробки з проблеми підготовки здобувачів освіти до здійснення процедури фактчекінгу. Ці доробки представляють значний інтерес для вітчизняних освітян.

Мета статті – розкрити суть фактчекінгу, проаналізувати й узагальнити наукові доробки щодо навчання здобувачів освіти здійснювати цю процедуру в американській середній та вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчує аналіз англомовної наукової й довідкової літератури, під поняттям «фактчекінг» (від англ. Fact checking – перевірка фактів) учені розуміють: процес перевірки достовірності інформації (Дж. Е. Бродські, П. Дж. Брукс, Д. Скімека, П. Галаті, М. Бетсон та ін. [7]); критичне вивчення питання з метою перевірки фактів (The Oxford Dictionary) (<https://coinform.eu/what-is-fact-checking-and-why-is-it-important>); процес перевірки правильності всіх фактів, наведених в статті, промові чи інших формах представлення інформації (Cambridge dictionary) (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fact-checking>); перевірка фактів, визначений підхід до боротьби з дезінформацією, яку нелегко виявити (Дж. Аллен, А. Аречар, Г. Пеннікук, Д. Г. Ренд [1]). Отже, фактчекінг являє собою перевірку викладеної в мас-медіа інформації (фактів, даних, відомостей) щодо її відповідності навколишній дійсності. Важливість здійснення цієї процедури зумовлено тим, що дезінформація, тобто невірна, оманлива чи неправдива інформація, може спричинити появу неправильних думок чи негативних емоцій людини, а це, у свою чергу, спонукатиме її прийняти неправильне рішення.

Як засвідчили проведені в США дослідження, більшість здобувачів освіти не спроможні критично оцінювати медійні матеріали, що вимагає прийняття невідкладних заходів для зміни цієї негативної ситуації. За висновками професора Стенфордського університету С. Уйанберга, однією з основних причин низької медійної обізнаності людини є те, що викладачі формують в учасників освітнього процесу ті вміння роботи з інформацією, які були актуальними для аналогової епохи, проте яких недостатньо для розуміння цифрового контенту. Зокрема, школярів звичайно вчать здійснювати так званий «вертикальний аналіз» новин, тобто послідовно обмірковувати прочитане, виявляти сумнівні твердження чи невідповідності. Така робота займає багато часу й часто має низьку ефективність.

Зауважимо, що в 2016 р. групою дослідників під керівництвом С. Уйанберга в ряді американських шкіл було розпочато експеримент, у процесі якого учні вивчали нову стратегію роботи над медіа тек-

стом на основі проведення його «бокового аналізу» з використанням «професійних фактекерів» (здійснення так званого «бокового читання»). Це передбачало, що читачі для перевірки сумнівних тверджень та з'ясування, хто є ініціатором повідомлення, мали відкривати декілька вкладок браузера й зіставляти наведені на різних сторінках інформацію. Такий підхід дозволяє здобувачам освіти виявляти, чи є подана в Інтернет-ЗМІ інформація достовірною, чиї інтереси вона відображає, а також формувати в молоді звичку не приймати сумнівні факти на віру, якщо вони не супроводжуються вагомими аргументами. Для покращення роботи учнів з Інтернет-медіа інформацією для вчителів було розроблено методичні рекомендації, які зокрема включали такі поради:

Спрямуйте активність школярів під час оцінювання ними ступеня довіри до веб-сайту, пропонуючи їм відповісти на такі ключові запитання: Хто стоїть за інформацією й якими мотивами ці люди керуються? Які фактичні докази твердження наведено? Що повідомляють інші джерела (експерти, наукові журнали, авторитетні сайти новин) про описану подію?

Дозволяйте учням використовувати Вікіпедію, але пояснюйте, що вона є тільки відправною точкою подальшого пошуку, даючи змогу отримати відомості про інші джерела інформації й дослідження з окресленої проблеми.

Продуктивна робота передбачає, що учень не повинен читати весь медійний текст, щоб прийняти рішення, замість цього пропонується швидко переглянути поданий контент й зіставити його з інформацією з інших джерел для з'ясування достовірності наведених фактів.

Пояснюйте учням, що вдала форма подачі матеріалу чи добре спроектований сайт ще не є запорукою достовірності наведеної інформації [7].

Відзначимо, що в 2017 р. групою дослідників під керівництвом доктора філософії Університету Західного Кентуккі Дж. Е. Бродскі було започатковано проєкт «Digital Polarization Initiative» («DigiPo») («Ініціатива цифрової поляризації»), який реалізовувався в 11 коледжах та університетах США. Організатори цього проєкту теж поділяли ідею про доцільність формування у здобувачів освіти вмінь здійснювати «боковий аналіз» медіа повідомлень. Указана група дослідників розробила також методичні рекомендації, в яких студентам пропонувалося здійснювати процедуру фактчекінгу за такими кроками: 1) «шукати надійні джерела» (шукайте інформацію з обраної теми з інших надійних джерел); 2) «знайти оригінал» (шукайте оригінальну версію інформації, особливо якщо це фотографія); 3) «дослідити джерело» (перегляньте повідомлення, щоб краще з'ясувати його структуру й наявні упередження автора); 4) «повернутися назад» (будьте готовими

відновити пошук, якщо застрягли на певному етапі роботи); 5) «перевірити свої емоції» (перевіряйте інформацію, що викликала сильні емоції) [4, с. 7].

Американським здобувачам освіти пропонують використовувати й інші процедури перевірки істинності поданої медіа інформації. Одна з них передбачає використання учасниками освітнього процесу тесту CRAAP (аббревіатура від слів *currency, relevance, authority, accuracy, purpose* – актуальність, релевантність, авторитетність, точність, призначення) для перевірки об'єктивної надійності джерел. Цей тест був розроблений С. Блейкслі та її командою бібліотекарів з Каліфорнійського державного університету (Чіко). Застосування тесту дозволяє людині полегшити здійснення процедури визначення, чи можна довіряти обраним джерелам інформації, а як наслідок – знизити ймовірність використання недостовірних джерел.

Так, пошук відповіді на перше питання передбачає перевірку користувачем факту, чи є знайдена інформація актуальною, визначення, де її було розміщено або опубліковано, чи було повідомлення переглянуто й оновлене, на які ще джерела інформації можна покладатися під час вирішення поставленого дослідницького завдання. Також треба з'ясувати, чи потрібно для його реалізації застосовувати поточні новини та загалом ЗМІ, останні результати наукових розвідок, чи доцільно застосовувати джерела більш давнього періоду. Зібрані дані дають змогу суб'єктам навчання виявити останні тенденції розвитку інформації, а також зміни в проведенні наукового пошуку з урахуванням останніх технічних і технологічних досягнень [2; 6].

Пошук відповіді на друге запитання вимагає з'ясування, як наведена в обраному медіа-джерелі інформація співвідноситься з обраною темою, тобто визначення ступеня відповідності знайденого матеріалу інформаційним потребам користувача. Третє запитання дає змогу визначити авторитетність цитування джерела, що значною мірою впливає на встановлення межі довіри між читачем та автором тексту в широкому його розумінні. Для пошуку відповіді на це запитання учасники освітнього процесу мають установити, хто є автором повідомлення, чи обізнаний він в обраній тематиці, хто є видавцем чи спонсором опублікування мас-медіа контенту, чи наведена на сайті контактна інформація про автора й видавця. Виявлення ступеня авторитетності інформаційного джерела допомагає педагогам і здобувачам освіти з'ясувати, чи можна довіряти інформації й використовувати її в роботі.

Пошук відповіді на четверте запитання спрямований на встановлення ступеня точності змісту інформації в наведеному джерелі, виявлення, чи наводяться докази для підтвердження істинності поданої інформації. Докази можуть включати висновки, результати спостереження чи польові

нотатки автора. Останнє поставлене запитання вимагає визначення мети створення обраної медійної інформації, тобто її призначення, а також намірів автора. Під час формулювання відповіді на це питання учасникам освітнього процесу рекомендується виявити, чи є надана інформація об'єктивним фактом, суб'єктивною думкою чи проявом пропаганди, чи відбиває вона певні політичні, особисті, релігійні чи ідеологічні передумови [там само].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У дослідженні визначено, що оволодіння здобувачами освіти вміннями здійснювати процедуру фактчекінгу є актуальною потребою сьогодення. Також з'ясовано, що американськими вченими й педагогами-практиками накопичено цінні теоретичні та практичні доробки з окресленої проблеми, які доцільно творчо використовувати у вітчизняному освітньому просторі.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні наукових підходів до вирішення проблеми медіаосвіти молоді в інших розвинених країнах світу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Allen J., Arechar A., Pennycook G., Rand D. G. Scaling up fact-checking using the wisdom of crowds. *Science Advances*. Vol. 7. No. 36. URL: <https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.abf4393>.
2. Brodsky J. E. Fostering college students' fact-checking skills: three studies assessing lateral reading instruction in a general education course the graduate center, city university of New York: a dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. University of New York, 2022. 148 с.
3. Hansen M. *New Philosophy for New Media*. Cambridge, Massachusetts/London: The MIT Press. 2004. 333 p.
4. Improving college students' fact-checking strategies through lateral reading instruction in a general education civics course. Brodsky et al. *Cogn. Research*. 2021. P. 6-23.
5. Luhmann N. *The Reality of the Mass Media* [Translated by K. Cross]. California: Stanford University Press Stanford, 2020. 154 p.
6. Tegan G. (2022). Applying the CRAAP test & evaluating sources. URL: <https://www.scribbr.com/working-with-sources/craap-test>.
7. Terada Y. What Fact-Checkers Know About Media Literacy– and Students Should, Too. URL: <https://www.edutopia.org/article/what-fact-checkers-know-about-media-literacy-and-students-should-too>.
8. Tkachov A., Trotsko A., Sheblikina T. The use of modern information technologies in the educational process of Chinese students and postgraduates at Ukrainian universities. *Education: modern Discourses*. 2019. № 2. P. 161-170.
9. Ткачова Н. О., Ткачов А. С., Щєбликіна Т. А. Авторська модель організації самостійної навчальної діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти на основі використання цифрових технологій. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2020. Вип. 49. С. 113–127.